

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1968 ч.

ДЕКАБРЬ

28

СУББОТА

№ 302 (7844)

Өртөө 2 көп.

Эш А. И. Брежнев
Минскиде
чеде берген

Белорус ССР-ниң болгаш
Белоруссиянын Компартия-
зынын 50 чыл оюнун
байырлаады кириш
дээш СЭКП ТК-нын Чин-
гине секретары эш А. И.
Брежнев декабрь 26-да
Москвадан Минскиде че-
де берген. (СЭТА).

ЧОРГААР АТ

«Тулуктушкун медалы, ажил-ини медалы чыгыс медалы» дая шутуур. Социалист Күш-ажылын Маалымары ажи-
лы сыйлынын дугайында чугаала ол шутулгас сестер эи
эки тайылбыр болур. 1938 чылдың декабрь 27-де ССР-нин
Дээди Советинин Президиумун Чарымын суутар ол ху-
дугат аттын турустугуна ажил-ини шыгаралды дайы-
чы шыгарал-биле дөмөк унелг болурун.

«Байыр болгаш Муска» деп алдын медалдың бодунга
ага баштайгы төөгү бар. Совет республикаларга чаа амы-
дыралды туруп тургузары 20 чылдары атеинде ле кай-
гамчы күчүлүг сорул киришкенин болган, ыланган шы-
гараларга тыпсыр шаңгалар дээш чергени тургузары
өргөж чугула апарган болгай. «Социалист Күш-ажылын
Маалыры» деп сестер «Совет Эвилелинин Маалыры» сестер-
биле кады куруенин болгаш улустуң мурунуга шыгаралгай
ачы-хавызалыг болганары илергейтенин база үлгери
болу берген.

Улус ажил-агымнын, өртем, культураны көдүрүшкү-
нүне, Октябрь чуртунун күчү-шылдынын өздүкенин эи
чогумалыг дая чедиргенин Төрөө чурт «Байыр болгаш
Муска» медал-биле, ССР-ниң Дээди шаңгалы — Ленин
орден-биле шаңгалы. Күш-ажыл кижилерин өөрүшкү, са-
гыш-сеткилдиг херегалы болу берген чуртка ажил-ини
кижи бугу улустун хүндүлүктин эи баштай-ла ычан алгай.
Күш-ажылды баштайгы маалымарынын база бирөөн кон-
структорлар В. Дегтерев, Н. Поликарпов, Г. Токарев болган
оон-даа өскерлер болган. Оларны ажил-чорудуулары Төрөн
чуртка конгуч чугула.

Он-он азын ажил-ини кижилеринин — токарлар биле ха-
вечилеринин, куруне болгаш хой-ини ажилдакчыларын,
металлургалар биле башкыларын, чогаалчылар биле эмчилер-
нин, хойжулар биле артистерин сорул киришкенин күш-
ажылын чагай түнелин өртүндө Байыр биле Муска-
биле алдын беш-алыр сыйдыстар он-он чылдар дургузунда
өргөүтүп келген. Азербайжан колхозчулар Басты Багирова
биле Шамаха Гасанова — Социалист Күш-ажылын ийи
лапкыр Маалымары тынч келген. Тудугу А. Уласов биле
шахтер И. Брыдков, узар чугу конструктор А. Туполев
биле ССР-ниң Эртмелер академиясынын президентин
М. Келдыш ийи лапкыр маалым болган.

Расета техникаын көдүрүшкүне улус ачы-хавызалыг
болганы дээш база космос делегенин совет кижини дая
гейте эи баштайгы ужулукунун чедиркини боттандыр-
ганы дээш бистин хой эртемденерин, конструкторлары-
ныс — Социалист Күш-ажылын Маалымары 1961 чыл-
да чазын «Байыр болгаш Муска» деп ийги алдын медалы-
биле шаңгалган.

Ажил-ини эи дээш шыгаралды ол демдээни чыл де-
мделгенин академик И. Курчатовтун, камгалал улустунун
шыгаралгай организаторы В. Баниковтун, эртемден-би-
зыс К. Шелкинин аттары чалган турар. — олар «Байыр
болгаш Муска» деп медалы-биле үш катап шаңгалган.

Бистин ажил-ини алдарыг маалымарынын аразында
чүс-чүс хөргөжөнөр, комсомолчу наам-харыг хой анык
кижилер, чеден ажил башкылар, дөртөн ажил өмчөлөр бол-
гаш эртемден-мелитер бол.

Ол хүндүлүг ат-биле үчүн чыл дургузунда 13445 кижи
шаңгалган. А кайгамчыктыг эртемден-физик академик В. А.
Фок база Социалист Күш-ажылын Маалымары болган, оон
бээр каш-ла хонган.

(СЭТА-нын көрө).

КЛУБ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГА

Совет интеллигенци улус социал чаалап
алымшыкын — беш аймак, ийи дыш-
танар хушугу медалын боттандырган
ажылы чоннарны амыдыра байдалын
экспониринге, ийелгил дөңсөйлө бөлө-
ринге, культуруг дыштанылааны хал-
дарынага аажок улус делегенин ажи-
ды, хостуг хой үс-шакты берин турар.
СЭКП-ниң XXIII съездинин шийтпир-
леринге болган партиялык Программа-
агыга дүшүр боттандырган бо чугула
хемчег чугас социал эвес, харын политик-
тиг чугула укур-дуалыг.

Кижилерин күш-ажылы ажил-чору-
дугааында дашкаар хостуг үс-шакты
хой болгаш өлгү боттору-биле черге-
лештир, оларны өөрениргенге, культуруг
саймаралыга, дыштанылааныга бугу
таарымчалыг байдаларын бистин партия-
ныс болган чааламыс тургузуп турар.
Оларга хамарларын чугула үлгүлө-
нүгүлүгү, Күш-ажыл бажыларын,
кызыл-бузулар болган библиотекалар
болур. Күш-ажыл одагарынын илгит че-
кирин бистин республикада конгуч хо-
регелгенин чедир-биле бар болгаш олар-
ны хой нуруу ажилчы чоннарны хосту-
г үс-шакты, дыштаныр хушунин
шин организастарычче уланган хем-
чеглерин чорудуп турар.

Анаа хушунин ажил шагынны оо-
дунде, дыштаныр хушунде, байырлаалар-
да хостуг үени кижилер культура албан
чегеринге хой эрттирер турар. Олар
ажа баргаш, ийи-политиктиг байлар-
биле чепсегенин, эстетиктиг таалааны
хандырын, урал чүл болган кино-биле
таным, хостуучуларын, бугуруге мурак-
чаарын чугааларын дыштан турар. Ол
бугу ажилын коммунист ажилда-
гыны, үс-шакты, хостуучуларын, ажи-
ды, чоннарны культуруг саймаралыга,
ажыл-чоннарны культуругунга эки сал-
дар чедирер турар.

Бай-Тайга районун Тээдише Культура
бажыларын коллективин чугас сурууну
чурттагыларын эвес, харын ол район-
нуң база кызыл Барым-Хемчик район-
нуң ажил-иништеринин культуруг дыш-
танылааны болган эстетиктиг кижилер-
ленин чугула болган хой чүдүлери
кызыл турар дугайында сеткил хонган,
өөрүшкү дөгөн чугаалар редакцияларга
хей көп турар. Күш-ажыл бажыларын
ажылдакчылар кезежелде болган дыш-
танар хушунде ажилчы чоннага солун
чүдүлери бараалдагырын, көдө чоңе
агиткулорунга унушкунерин
чугааар болгаш чорудуп келген.
Ында бот-тымыр урал чүдүлүг кыр-
жыктыр, активтер хой, оран-башкын
кижилерин дыштанырга таарымчалыг
кылдыр шимен дөңсө.

Бир эвес оон кызыл Барым-Хемчик-
тин Кызыл-Мажалык Культура бажыны
аң көр болза, байдал сыр дедир. Оң
бот-тымыр доктаамал коллектив чок,
мычанган байырлааларда чугула болуш-
куннара далаш-биле концерт белетээр,
а олар чамдыкка болбайн баар, азы шы-
нары багай болур. А дыштаныр хушунер,
кезежелер дугайын ында ховар болар.

Улус-Хем районун Ары-Бажы суурда
клуб болгаш библиотека кижилерин
культуруг дыштанылааны ажилыг
хой чүдүлери кызыл турар. Ында кул-
тура ажилдакчыларын чок, дуузал-
чылары башкалар апарган. «Улус-Хем»
колхозунда ажилчы профсоюз органи-
зациялары, Көк-Чирок колхоз Совет культу-
ра одагарычче чугула кичээлгенин салып
турары маңа база улус салдарыг. Бот-
тарын чорудуп турар солун ажилдары-
нын амыдылде Ары-Бажынын клубунун
болгаш библиотеканын ажилдакчыла-

ры чогуур мактады чедир ап, культура
одагарын дыштанылааны төлү болду-
р.

Дыштаныр хушунде чоңу боттарычче
хаара тула бээр илгит клубтар. Культура
бажыларын, библиотекалар, кызыл-бузу-
лар бисте хой. Ыччала-да ажилчы чо-
нарныг культуруг негедерин, органи-
застыг дыштанылааны хандыра албан
чери болур хүлээлгенин чедир куестейн
турар илгит культура одагары бисте а-
даа эвээш эвес. Тес-Хемниң Самагалдай-
да Культура бажынын, Барым-Хем-
чинин чамдык көдө библиотекаларын,
Улус-Хем районда чамдык клубтарын ба-
гай ажалдап, харын-даа хой хушунде
хаагыг турарын дугайында шүгүчү-
лөдөр каш уда болузалар. Ындыг кул-
тура албан чегерин чугас чоңу дыш-
таныла хушунде культура-малыг
хемчеглер организастарын турар эвес, хар-
ын боттарынын илгит ажилы бестин
эмге-сескег кылдыр тургузуп албан бо-
лур турар.

Мындыг байдал чүге тургустунун ке-
лири? Биринчеге культура одага-
рында ажалдап турар кижилерин ажи-
лыга эс-харымсага чогулган, бот-иле-
кейжи эвээшкен, активти, маалыгы аны-
ктарын болгаш интеллигенттерин кул-
тура-чырдыктын хемчеглеринге, бот-
тымыр урал чүдө хаара туттайн тур-
арында тынчтын кезе турар. Чамдык
партия, профсоюз организастары болган
Советтер культура албан чегеринин
ажылы ханы суруунга көрөс, оларын
ажылдакчыларын негедө кылбас, хө-
регелдерин чугулаап хандырабыр чорук
бар. Дыштаныла хушунин эрттир-
ерини ийи планарын моңу мурунла
баш удур тургузуп, массалыг хемчеглерин
хамарышкан чегерге олаштыр ажил-
дап кызыл турар оң чалчыл ам чидип
бар чыдыр бестин үстүндө айткынган
чүдө барымда болур. Партия органи-
зациянын удуртуламы-биле кылдыган
план мычан колдуунда куестейнин тур-
ган болгай, а ам түс-түс чегер, оң ийи-
тинде культура одагары, боттары оң
кузунде кылдыр, күзүсөндө кылбас, ала-
чыгарлаашкын кырып турар.

Кышкы үдө кижилер хостуг үзүниги
нол нурууну клубтарга, библиотекаларга,
кинотеатрларга эрттирер апар. Моңу
ужурунда хостуг шактар, дыштаныр ху-
шунер кижилерге эң ажилыг, хостуг эртен
дээш культура албан чегеринин сатып
салымшыкын улам улгадыр ужураг.
Калдыг-даа культура албан чери ажил
хушунин кезежелеринде, суббота, өс-
кресне хушунде чоңу дыштаныла-
ныг тускай планын турар чугула. Ол
план политиктиг чырдыкшыкын, кул-
туругун болгаш спорттун хемчегле-
ри-биле дүшкен, бир уламышкынныс
болур. Олар кижилерин наам-харыга
хамарыштып түс-түс хөргөлдөп, бот-
тергил кылдыр тургустунган тураа эки.

Күш-ажылы кижини дыштанылааны
бараалдап болур массалыг хемчег-
лерин хөргөлдөп бисте хостуг хей. Бир
эвес олар солун болгаш шынарыг, а-
лбан чегерин чоруткан помчула, беседа,
лекция, кезе, концерт, шин бүрүз кижилерин
улап-болуш байлашкын,
болгон бештир, моралдыг моңу-шын-
ырын чагайжылар. Ыччара аргалар, ху-
лганнаар чоруткан эвээшөр. А культура
албан чегерин болгаш оң ажилдакчыла-
ры, хой-ини организастары-биле ка-
ды, мындыг хемчеглерин боттандыр
хүлээлгени.

Комсомол көдээ ажил-агыйга ВЛКСМ ТК-нын пленуму

Декабрь 26-да Москвага
ВЛКСМ ТК-нын Пленуму бо-
дуну ажилын үргүдүлгөн.
Хун чурумунун ийги айт-
кыннын талазы-биле «СЭКП
ТК-нын октябрь Пленумунун
(1968 чыл) шийтпирлеринге
дүшүр көдээ ажил-агыйгы
улам мынд хөргөлдөргө кир-
жиринин талазы-биле комсо-
мол организастарын со-
рулгаларын дугайында»
ВЛКСМ ТК-нын секретары
В. Т. Дувакин илеткеп кыл-
ган.

Чуртка көдээ ажил-агый
бүдүрүлгенин улам ийи-
тиг көдээ ажил-агый СЭКП ТК-
нын октябрь Пленумунун
улус укур-дууламын деңгээл-
дөп, көдээ ажил-агый айт-
кыннын талазы-биле партия-
нын шийтпирлерин комсо-
мол, бугу совет аныктар
амыдыралга идекейлиг бот-
тандырын турар деп, илетке-
п чугаалаан. Амгы үдө ко-
хозтарда болгаш кохозтарга
он миллион хире оолдар бол-
гаш кыстар, оң ийинде 2,5
миллион комсомолчулар
ажылдап туралар.

ВЛКСМ-ниң XV съездинин
шийтпирлерин куестейн-
шан, комсомол организастары
лар чамдык ажилдакчыларын
механизастарына болгаш көд-
дө ажил-агый бүдүрүлгенин
электриверинге шөфтөп,
чери хижиндерин болгаш
механизастарын программалыг
болгаш боттандырып, чери
болгаш мал ажилынын кул-
туруз дээш, продукция бүдү-
рерин көдөдөр дээш деми-
сеге идекейлиг киришп турар.
Бо чыдын дүктү дээш деми-
сеге оолдар болгаш кыстар
организастарына
Оренбургтун, Курганын, Че-
лябинскин, Саратовун,
Куйбышевтин, Кустайын,
Урал областтарын, Крано-
дар болгаш Краснояр кра-
дашын, Башкыр болгаш Та-
тар автономд республика-
ларын комсомол организа-
циялары улус ажилды кыл-
ган.

Социалист куруенин хө-
гүдүлгенин үзүндө ажил-
агый тургузушкунун чугу-
ла соругаларын шийтпирле-
ринге партия комсомолга иде-
геп келген. Партия ам биске
ажылдын харымсалыг
участугу база катан хүлээ-
лиг турар деп, ВЛКСМ ТК-
нын секретары демдөгөн.
Бистин тургусту чери ме-
лиорастарын боттанып
турар программалыг делегеп
практикада көстү көрбөн
улус ажил болур. Бир эвес
1966 чылда механизастаттын-
ган чери шөдү 15 миллион
гектар турган болза, 1975 чыл-
га чедир ол ийинде хой катан
улгадыр. Суг ажил-агыйнын
талазы-биле эң чугула тулд-
ларын туудушкуну бугу-
ниги кыгырын чарла-
рын, механизастарын бугу
дугаларын анык кадрлар-биле

быжыгаарын ВЛКСМ ТК-
нын бироза саалап турар.
Ам Казахстаныг сугарыла
системаын, Краснодарын
суг шыгымын болгаш ол
зонанын рис системааларын
Бүгү-өвүлдөп шалыпчы ту-
дугалар кылдыр чарлаан.
Узбек ССР-нин Каршин хову-
зунда кол магистраль катал
болгаш сугарыла система-
лар, Саратов катал, ол ийи-
ниг чамдык областтарда бол-
гаш крайларда өскө-даа ту-
дугалар Бүгү-өвүлдөп шалы-
пчы комсомолчу туудугалар
апар.

Машыналарын болгаш ме-
ханизастарын ажилыг ажил-
лаары, көдө ажил-агый бүдү-
рүлгенин специализастары,
эртемден чедиркинирер
нептердери, көдөге культу-
раны көдүрүшкү дээш деми-
сеге комсомол организа-
цияларын ролон илеткеп
дедөгөн.

1967-1970 чылдарда «Ком-
сомол — көдө школа» деп
Бүгү-өвүлдөп ийи чылын эр-
терия пленумга чугаала-
жыр саалап кирген.

Көдө ажил-агый ортуунга
политиктиг ажилдын айт-
кыннара илеткеп тодорг-
гай доктаган.

Көдө ажил-агый хөргөлдө-
зүгүн дугайында партиянын
сатып салымшыкын болза,
улустун чагай байдалын
дугайында сатып салымшыкын
болур деп, илеткеп түнө-
лөп чугаалаан. Бугу улус-
тун ол улус соругаларын
шийтпирлерин анык киж
бүрүз бодунун күжүн бээр
дээринге бузурээр бис.

Илеткедери чугаалажы
көргөлдөп соода пленум
«ВЛКСМ-ниң 50 чыл болгаш
аныктарын коммунист
кижиздөргөни соругаларын
дугайында», «СЭКП
ТК-нын Доктаалын күсөдир
талазы-биле комсомол органи-
зацияларын ажилын дугайында»
болгаш «СЭКП ТК-
нын октябрь Пленумунун
(1968 чыл) шийтпирлеринге
дүшүр көдээ ажил-агыйын
улам мынд хөргөлдөргө кир-
жиринин талазы-биле комсо-
мол организастарын
соругаларын дугайында»
доктааларын хүлээп алган.

СЭКП ТК-нын «ВЛКСМ-ниң
50 чыл болгаш аныктарын
коммунист кижиздөргөни
дугайында» Доктаалын
күсөлдөргө болгаш В. И.
Ленинин төртүтүгенин
бээр чүс чыл болурунга төлө-
түг ууражымын талазы-
биле кызыл чорудар ажил-
дарын пленум башылаан.

Пленумга организастыг айт-
кынларын база көргөн.
ВЛКСМ-ниң Свердловск об-
комунун бирги секретары В. А.
Житенев ВЛКСМ ТК-нын
секретары болгаш ТК-нын
бюро кежигүгө сонгаан.
Белоруссиянын ВЛКСМ ТК-
нын бирги секретары Г. Н.

Жабчикий, Казахстаныг
ВЛКСМ ТК-нын бирги сек-
ретары У. Джанбеков ВЛКСМ
ТК-нын бюро кежигүгөнигө
сонгуканнар.

Партия ажилынче шийтк-
ли-биле хообаштыр В. П. Тру-
шенин ВЛКСМ ТК-нын бюро
кежигүгү хүлээлгенин плен-
ум хостаан.

ВЛКСМ-ниң 50 чыл-биле
хообаштыр аныктарын ком-
мунист кижиздөргөни
талазы-биле ажил-чорудула-
га үр-түнүлдөп ажилдап
комсомолдун бозук актив-
лерин ВЛКСМ ТК-нын Хү-
дүлдө демдөргөни база ол
пленумга тымыскап.

Комсомол үр үдө ужу-
душкунар үзүндө кижини
амыдыралы хандырыларын
айтырлар-биле хообаш-
кан шыгаралгай эртем ше-
неденди боттандырып
киришкен анык эртемденер
амч Г. Мановичев, биолог
А. Божикова, техник Б. Ула-
шневке пленумдун киржик-
чери ийи байыр чедирген.
Эртем шенеденди кылырга
адрес-дүдүгү чорук дээш
оларын ВЛКСМ ТК-нын Хү-
дүлдө дептерин кыр бис-
кен, ВЛКСМ ТК-нын хүн-
дүл бижиктерин болгаш
«ВЛКСМ-ниң 50 чыл» деп
хөргө демдөргө оларга тымыс-
кап.

Оон-биле пленум ажилын
дооскан.

«Тыва кобальт туду» эртемден ажилчылар тууду-
контж-биле чедир алаач чедиркинирер быжыгал, чыл-
ды артык конструкторы социалист чорыгы калбарын
туралар. Ол чарыгын бирги өдүрүндө эш А. Глушкова
удурткан бригада чоруп турар.

ЧУРУКТА: ол бригаданың журналистлары В. Дыбриков
(солгай талазында) биле В. Тряпкин.

С. ФЕОКТИСТОВТУН фотоу.

Дыштаныла бүдүүзүндө

ХАНДАГАЙ. (Телефо-
биле). Овр районун төвү
Хандагайдыг ортукм шко-
ланыг директору болгаш
мында комсомол, пионер ор-
ганизастары школаларын
кышкы дыштанылааны кыл-
ды чорудар ажилдарын
плавын тургускан. Дыш-
таныла декабрь 29-30 хушун-
ринде класстар аразыга ийи-
дээр. Сазын Сорон-оолдун
«Олашам хем» деп чотала-
гы жомчула конференция
эрттерген плавда көргөн.

Дыштаныла ажилыг,
өөрүшкүлөргө сурунганчиг
эрттирер-биле аныг аныг
класстарын ажил-чоруду-
галына чедир планнаан.
Ылангы 4-кү класстарлар
район төвүнүг уруталар са-
дынга бичин чаштарга таар-
мыштырган концертти көрү-
ээр. Сески класстарлар «Ком-
мунизмге орун» колхозтун
Куужурут-Чыраа ферманын
ажыл-иништеринге концерт-
ти адалап болур. Улус башы
болгаш башкычы В. И. Ле-
нинниң 100 чылдын байы-
ралыга тураскалдын, 9-10
класстарын өөрүшкүлөргө
районун Чаа-Суур, Торгалы,
Сазлы суурларынга концерт
көргөзүлөр. Оон ийи 1-ден
5 чедир класстарын өөр-
үшкүлөргө «Ленин — эи,
өйүн» деп темалыг беседа-
лар болур.

Школада чоокта чаа Ленин-
чи өрөөндө дөңсө тургускан.
Башкычынын ажил-амы-
ралында тускай монумент-
ти кылган, өрөөндө аскап.
Комсомол, пионер органи-
зацияларын өөрүшкүлө-
нүг ажил-чоруду-
галы тускай альбому мында
делгөн.

МИНСКИГЕ БОЛУР БАЙЫРЛАЛГА

Белорус ССР-ниң болгаш Белоруссиянын Компартиязынын
50 чыл оюнун байырлаады кириш дээш СЭКП ТК-нын По-
литбюро кежигүгү, РСФСР-нин Министрлер Чөвүлелинин
Даргазы Г. И. Воронова баштапкан Россия Федерациязынын
төзөлери Москвадан Минскиде чеде берген.

Белорус ССР-ниң болгаш Белоруссиянын Компартиязынын
50 чыл оюнун Минскиде болур байырлаады СЭКП ТК-нын
Политбюро кежигүгөнигө кандидат, СЭКП-нин Москва хоорай
комитетинин бирги секретары В. В. Грининг баштапкан Мо-
сквазын төзөлери Минскиде чеде берген.

(СЭТА).

Шалыкын

Бир-Хем району «Өк» совхозтун ке-
лди чылдың чаксы тарылгамыга үткүш-
тур техника септелген эки чоруп турар.
Бо чылдың дөрткү кварталында 17 тра-
кторну септээр турган, 19-ту септээр.
Сезалыны 15-ти септээр 33 кылдыр күү-
сеткен. 320 трактор кирип септээр.

Кызылдын сельхоттехникумуну ме-
лизация салбырын «Өк» совхозта прак-
тикалан барган 22 сургуула септел-
гелеринге конгуч идекейлиг кириш
турар.

Мал хур

«УТКА-нын 25 чылы» совхозтун Аз-
турт салбырын Теректе семитриянек
фермазынын кожаннары хүр кыштап ту-
рар.

Ол кыштагже мал чегерин сөөртүргө
быжыгалап ажилчылар Суван Дырыс-
кын-оол, Монгуш Чиммиси олар ак се-
килдиг ажилдап келген.

Хойжулар Бүрүжук Май-оол биле Су-
рун-Нава Киров оларын кожаннарында мал
чегерини кураагыры ам четчир.

„Шын“ болгаш „Тувинская правда“ солуннарнын каттышкан рейдизи

Республика хөмчөдүгү хуралдар-
га, «Шын», «Тувинская правда»
солуннарга-даа Эрлин болган Тес-
Хем районун каш уда шүгүчүлө-
дөп келген. База-ла ажил-хөргө
ужурунда. Сөөлүг чылдарда бо ра-
йоннара мал ажилын ийи-
көсүкү-биле баксыраан. Чугуа бо
беш чылдын эгезинде турар Эрлин
районун ажил-агыйлары бугу мал-
дан 34790 баш чидиргилг болган.
Хожудаашкыннын кол чылдаганы
ажыл-агыйны эвес чорутка дээрин
айтыр хөргө. Каш чылдар ү

ЧАА ЧЫЛДА

ШАГААН-АРЫГ. (Телефон-бизес). Улут-Хем районунун аймагы чоннар депутаттарынын Шагаан-Арыг хоорай Союзунун курамына чыгышы бир аймактык курамына кирет. Хоорайдын төш шөлдөгү көчүгүзүлүшү шындыкташ турган.

СЭКП району, райком-башкарылыш калы чыгышында районунун малчыларына чыгыштык байырым чедирип эргилерин планнаан. Бо талаа-башкарылыш аймактын баш бурунгар чорудун, колхозтар башкарылыш, советтер дирекциялары эки аймактык малчыларын планда турат. Эки аймактык пар мектеп-школага кирер.

ЧАА ЧЫЛ КЕЛДИ

Н. НУХОВТУН чуруктары.

Дыштанылга хуннеринде кайнаар баарыл?

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ

Найысылалдын Хербис даанда хаак баазанын аймагына тураскааткан кызылчылардын массалык хаактыг селгуусу эргилерин эргилерин 10 шакта эгелээр. Эш-хууда бирги чер дээр херэж-нерин 2, эр улустун 3 километрлерге массалык хаактыг маргылаазы анаа болур.

Ол баазыге баар автобустар кинотеатр «Восток» деп автобус доктар черден эргилерин 10 шакта кежээкнин 4 шакта чедир чоруп турар. Баазага изиг чечнер-лиг буфет ажилдаар.

ДЕКАБРЬ 29-ТА

Эргилерин 11 шакта «Тайга» деп хаак баазанын республиканын эш шилиндек 24 хаакчы-нын бирги чер дээр маргылаазы эгелээр. Оларын аразында Иргашов, Цепелев (башкы инсти-туту), Ахметов (башкы училищени) ышкы аны-як, шыраак хаакчылар болгаш Хову-Аксынын, Тес-Хем, Бик-Хем район-нарын эш шыраак хаак-чылары бар.

Ол баазыге автобус 8.40, 11, 14 шактарда Кызылдын автовокзалынан чоруп турар.

Ол хуннерде найысы-лалдын бүгү хаак бааза-лары болгаш «Хүреш» стадионда каток ажил-даар. Арыг агаарга сел-гуусу эргилерин чалап тур бис, эргим кызылчылар!

Адыглар-биле ужураалдар

(Уругларга тоожудан эгелер)

Алды-оол ДАРЖАА.

1

Бо тоожуну автор Переложинида чыгары-ларын чыгарышкан. Хоорай-дам тайгага келген ийи бичи оолдун согуш уруглардын тоожун, малчыларын бот-бодунга демей эес аажы-чапым көрсүскөн. Акызы Шолбан дүргөн чапым, текекчээр болза, дүмкүзү Херел оожуш, тооту. Ол ышкыш улуу кижилер баа-миде: селен харыг кыр-ган-аазын шажынаар, мичалла-даа оолдун уткамы улусчу, йороз текирил, а кырган-ача-нын материалчы хонуну, көрбөзүн чок дү-жүмүзү ашак.

Тоожуда чыгуу улустун оюн-баштак чыгуула-ры, а бичилерин, найырамын, берес өйдө бот-бодуну дууражы, келбөзү шажыг чорур-дун көрсүскөн. Баштайыш алаан кыш эгеми ном-чукчуларга сонуррагтык.

Бирги эге

ШОЛБАН БИЛЕ ХЕРЕЛ

Шолбан биле Херел оттуу келирге, селен харыг кырган-аазын сүт-биле хон шыгып олурган. Оол-дарын шимээренин беренин динчап кааш, шыа-ганчы алгыра-ла берген:

— Турунар, оолдарым, шайынар сооду-ла! Хоорай чурттуу улут үгүжүлүр, дүктүг сиртмынгар-биле куст-пактаччы чыдырыларда, ийи шай хаймыдырып иш-тивис.

Шолбан биле Херел тура халыкшак, адыг оолдары дег, миканташпашан, дашкаар үнү, аал баарында шимээр-даштыгы чинге кара хемге чунуп алган. Оон ботбара дег, кире дешикежип келген, бир-бар аяк бес чип, шайлап алгаш, иткележип-иткележип, кай-галы берген. Ол дээрде ийи кижилер улур-дедир көрүш-көп олурган оюн-дур, кымыла каралган баштай чивеш кылдытар болур, ол аштырган болур.

— Шолбан, сен караң чивеш кылдың — деп, Херел алтырыпкан.

— Сен бааза чивеш кылдың.

— Сен мурналын, удук хавы!

— Демей-ле хайым-хавым! Катал кайгажыр бис.

Кырган-аазын хонун дүргөш, келээр салган, узун сөөкөн даңда долу таакымын тартып алгыже, оол-дар миканташпаш, маргышкан келген:

— Херел, ам сен чивеш кылдың.

— Дем сен мурнаан-на болгай сен. Чүм гудуаңың!

— Аштырганың ол.

— Чок, сен бирөө-бирөө.

Адыр, мидий эес-тир — деп, Шолбан саваллаан.

— Бо хемги ору чокташ, тайга башкалар харан ой-наалы. Кырган-аазын ийек сүрер оруу-бале маңа-жып чоктай бээр бис. Че, Херел!

2

Оолдар үнө халыкшак. Аяк ак-көк дээрде хун чай-нап, оон херелдеринге эрөөн-шокар шыктын чекте-ри чиптиртелип турган. Кырган-аазы оолдарын шим-еин барганым эскерин кааш, дашкаар үнөш, шыр-гай аразына бирөөнүн бергү көстүп чорда алгы-ган:

— Херел, Шолбан, кайнаар баарыңар ол? Бээр кел-дир.

— Тайга бажы үнөш — деп, Шолбан дүште чок харылаан.

— Ол чү дээринер ол? Бээр келдир — дээр, кыр-ган-аазы оолдарын сүрүп келген. — Ааа бээр силер, көчүгүз чор. Эзирик адыглар бааза бар, силерин эт-теп бээр.

Кырган-ааы! — деп, Херел кый дээр. — Эзирик адыг калдыг боор чүрөй!

— Коркумчт болбайып кайчаар — деп, оолу хары-лаан. — Эзирик кижилер канча берге-дир, адыг ээрээр-де оон артык.

Ийги эге

БАШТАЙГЫ ЧААШКЫН

— Эршээ, танды хайырака-ан!

Дөө-ла, булуттарын дээр тең үнө берген, тос чүткө-дешки шойлу чурткан, шил баштайг тайга кырында некек булут дигрелип чорган. Кырган шыаганчынын сөдүртүкчү үнү йороз салып турган:

— Эршээ, танды хайырака-ан!

Шыаганчы тос савала сүдүн кулуп алган, тос-на-рактан тос чүткө чашкылап, өгүн долгандыр чүгүр-ле эгелээр:

— Бо чылым үнө таравың кулаа чоон болуш, кай-галымыңа кайтыра-ан! Бо чылым билер тарав-ның кулурдуу биле болуш, дош-бажы арбын болуш, кул кижиниң кулаа бүткөзө тосун, кулугур ыттым кулурдуу чолдайгыке семпирин!

Анаада-ла үл-лаң-човуураң чорур шыаганчынын хей-адыг көдүрүлгөн, омак-манайым киткээр:

— Бо чылым оолдун малдын хыл-быкты куска-ка сымшашпаш, сүт-сааным элек болуш, кылаштар четпоз чаш уруг пртекеке боражым, кырып-назылаан кижилер булгаар ажыг сымкырмы олурар болуш!

Кырган калдык ийи чылым күзөң, эки чолду кийти-рып-ла турган:

— Эршээ, танды хайырака-ан! Эршээ, алдын тайга хайырака-ан! Чипирини чипен мен, алдымнын алган мен, чаш аяк-талыг, чалык чон-хонуме колдун дилеп тур мен! Бо чылым кижилер болган тур-дарыг дурула, дег эжеш чоруп, торлаа дег өөрлөп чоруп, калы-кожа чонуга ак шайын кулуп чоруп, алап-сурап келген аалчымыңа чагыг эдип дүлү чоруп!

Бичилернин чугаазындан

Булуттан сүт узуп турган авазына уругу чедип келген:

— Сутуу ымыла кым кулуп казына, авай — деп айтырган.

Бичин оол кулумчудан кирип келген:

— Улут улус бааза үнгөр чүвө-дир аа, авай — дээр.

Авазы сонгаже көрүптерге, малгагыт кулумчуда ээрик кижилер чорган.

Бир калып салыпта келген:

— Ажыгыч далажын чор мен, бир кел-теп, бир килорам чигирден деналей шаап бээйт — дээр, акказын уштуп ап турда, ээртип чорган уругу турган:

— Шөлөөл турарынын утутуңа бе, авай? Оочурап алымың — дээр.

В. ДАНДАР-ООЛ.

үшкү эге

СОДАЛАЖЫГ

— Херел, Херел, бээр келдир — деп, Шолбан дүм-мезин алаактыгып, харган бажында дүк чымы, ол-бо докандылар чүгүргүзүп. — Мындыг дүктү хун-нун-не чыгып турар мен, оон сирткы хавы дола бээр.

— Мен бааза чымы мен, Шолбан — деп, Херел мал-гагыт хевин утутупкан, акказын өтүчүп эгелээр. — Мен сенден-даа артык хонун чымы мен, матрап хавы дола бээр.

— А мен оон-даа хонун чымы мен — деп, Шолбан маргышкан. — Чымы-чымы, кырган-ааымың шилги тар-ызында чүдүрүп алган, савыга апарып савар мен. Оон өртө-биле улут дургот болгашан, салым аар мен, аят кылдыр өстүрүп аар мен, оон-оой! — дээр, Шолбан дургот-дуготун турган алгаш, малгагыт-ла эгелээр. — Ийиңиңиң долганым-хураалым эки эсеп болгашан, сал-дып азыр мен. Ужун кулаш дургот сымныг, үш кулаш кулурдукту, дургот улут дургот аят кылдыр өстүрүп азыр мен, оон-оой, оон-оой!

— Мен баштай мунар мен, аккым — деп, Херел адыр-гап, караа кылаалыктып турган.

— Күжүр дургот тайгагагыга ужулуп, ховуугагыга дү-жүрүп, бедикке ужулуп, бедикке дүжүрүп чоруп, ма-галыг-ла, аа-шуу, дегей-оо! — дээр, Шолбан аят өтү-чүп тымылап, ораным, кийтер, оон мырмачы кыла-кан:

Чиргилчининг чинге ховаа, п-а-ха, и-а-ха.

Чиндирдир чедир Доруг, аа-шуу, дегей-оо!

— Мен баштай мунар мен, аккым.

— Тоолун чугаалаа — деп, Шолбан хедерелээр. — Сеп мунар чымы көргөн, сеп мунар чымы сүт-шкени акын турда, узун холун сунган херээң-даа чок, билээң дола шаптар мен.

— Кижилер билээ сый шаптар харын кайда.

— Шыдааас чү бээр, келээр турар тур.

— Ийдиңиңиң аде, бо чүвениң, эштер! Аксы бай-бак чүвө — дээр, Херел акказынын бичилге чүдү-руктан маанкан.

— Ай, ай, аарышкымын, чоп көчүгүз кулур бээр сен — дээр, Шолбан дүмүзүмүн кырылче халым берген.

Ийи алдыкы төң черге миканташпаш ийгил черге чүдүлүп, ийгил черге салдымшашпаш, төң черге үнө чүгүрүп, оон сегирин алгаш, аа-шалаа дегей бо-ражым турган.

— Шолбан, Шолбан, адыр, маа! — деп, Херел алгы-ра берген. — А чогум чүтө савалам турар улус бес?

— Сен халым кылаан, ышкылаң!

— А сен мээң билээң орта алар мен дийн.

— А сен мээң адым мунар мен дийн.

— А сөзүң адым кайда, ышкың?

Оолдар улур-дедир көрүшкөн, каттыркышканнар.

ЧАЗАЛГА

2215 км аң узун хемчээлдиг марафонун (марафон — 42 км 195 метрге денейжир) венр спортту Дьерь Ширлила ма-нап өрткөн. Болунуң ол чарымын Октябрьнын 50 чыл өи-нга тураскаалып, 1967 чылдың ноябрь 4-те В. И. Ленин ат-тыг Топ стадионга көзүп төлдүргөн. Узун ортуку венр спорт-чу 202 шак 6 минута 7,4 секундла маанай өрткөн.

СТЕПА ДААЙ

Сергей Михалковтун номуна билгезен Степа даайын ымы-лаа билдир. Иччалаа-даа оон узуну кайы кирел дээрин шу-лукчу толдотай айтылаан. Степаның келер илин 45 дугаар-лыг дээрин билдир бис.

Иччалаага дургот-сыны 194—195 сантиметрге денейжир өр-кижилер 45 дугаарыг илик келер болгай. Бир өвөс ССЭР-ниң баскетбол талазы-биле чымыл команданын составынын ортумак узунун алыр болза, Степа даай хажымында калыр. Баскетболстериниң ортумак узуну 197 см. Оларын аразы-ны 5 кижиниң дургот-сыны 200—216 см чедип турар. Олар-ның келер илинин дугаары—47-ден 54 чедип турар.

Редакторунун ораактыкы Д. О. БЕГЗИ.

СПОРТ ТӨӨГҮЗҮНДЕН

АМЫ-ТЫНЫ-БИЛЕ

1942 чылдын чымы. Неметтерге эжелеттирген Киевке чар-далдар көстүп келген. Киевтин «Динамо» болгаш «Локомотив» командаларын туттурган футболстери-биле гитлер-жи компания «Лифтафф» ойнаарын чардалар динаткан. Фашист эжелеттирген футбол шөлүнге боттарынын артык күштүгүн көрсүскөн, совет кижилерин бастып доржачыла-рын орадышканнар. Иччалаа-даа киевчилер дүжүп бербөөн, ол-бо чүгүлден пулеттар шыгап алган турда-даа, фашист футболстериниң бедик мергежил-биле чылча шаап тилкөөн. Бо маргылаага Киев чурттуг хаалгачы Николай Трусевич кай-галык эрес-маалыгарын ойнаан. Н. Трусевич чуртун эш шыраак хаалгачыларын бирөөнине савалып чораш.

Бистик командавын тилелтези фашист эжелетчилерин улам калчаатарган. 1943 чылдын февраль 24-те Николай Трусевичини болгаш оон өөрү болган каа.

ОТ АДААНА

Балтикада Лавенсара деп бичи ортулук бар. Ол Бронш-

тадтан ырак эвес. Ала-чурттуу Улут дайынын хуннеринге буюзлеткен Ленинградке баар суг ортуң немес эжелетчилер доктаамал боолуп турган. Иччачан бо ортулукке баары айымылгар болгаш оон-биле харылаа узуген. Ич-чалаа-даа Фин мугулдурда кезек черин гарнизон камгалап турган.

Ортулукту уругуучу боолуп, бөмбөлөп турганнар. Ортулук-тун камгалакчыларына, ыланга кыжым берге турган. Ор-тулукка артык кижилерин сагыш-сеткилин келдери-биле болуш спортчулар болгаш кроу артырер деп шиптиркан. Бо херестик эжелетчилер мичал Д. Корвин болган моторист К. Лычков буюзлеттирген ортулуктук чемпионатын доктаа-тылган чуртун дугаар органиастыг эрттирген. Хаактыг чар-жырынга 100 адыг кижилер иришкен. Маргылааны 1943 чылдын февраль 23-те Совет Армия хунунде эгелээр.

АНАА ЭВЕС МАРАФОН

Бо бугу дегейг рекордууа табилчаныла кирбөөн-даа бол-за ону кижилер бугузу сонургаар. Булаштен Москва чедир

МУЗЕЙНИН

көрүкчүлериңге

Республиканың Алдан-маа-дырлар аттыг чурт-шичиле музей 1969 чылдын январь 1-ден эгелеп музейни көрүм-өртенит кылдыр доктаа-нын чарлап тур:

— өөреникчилерге болгаш студентилерге — 5 көпөк

— аймакчыларга, колхозчу-ларга болгаш албан-хаакчы-ларга — 10 көпөк.

Экскурсия эрттиргени дээр (25 кижиден эвези эес бөлүк):

1—10 класстын өөреник-чилеринге — 2 рубль

— ортумак болгаш дээр өөр-диге черлериниң студентиле-ринге — 2 рубль, 50 көпөк

— оон өске бөлүктүн экскур-сантиларына — 3 рубль.

ДИРЕКЦИЯ.

ЭЖИКИ БОЛГАШ СОНГА РАМАЛАРЫН, ШИЛДЕРИН ЧҮНҮ-БИЛЕ ЧУУРУЛ

Ус-биле холуп каан ак, саргыс ийнеке өске-лаа өңүгүр буд-дуктар-биле доулаан каан эжиктери болган сонга рамчаларын чүгөш наматырмыг спирт холзан сүт-биле савал чокка чурар. Сонда биле саван будукту будукту-ишчилеринтер на-матырмыг сүг хир-чапым мырмачы арылдырштар болган до-зуңу өң кырч. Чугган соода сонгазын ийнеке эжикни кургалдыр чодуп алыр херек. Оон башка ачыг кылдыр көс-түр саргыс борандылардыг апар.

Хондур сонган каан ак чугай ээлдирин-биле сонгам ба-за чаап ал болур. Чугайын кургал боорте, ону чымчак са-зын-биле чодуп каалтар, оон сонда шил кылаа болур.

Хондур уз-биле пөс өттүрүп алгаш, сонга шилни оон-биле ийи чодуп каап болур, оон шилдерге хонган-даа өз ийи артык кылдыр оларын дүктөн бүткен арыг бес-биле ийнеке будук кургалдыр баар саван-биле арылдыр чодуп каалтар.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Уругларны кыжын канчаар хепкерерил?

Бажым ишти 16—18 гра-дус чымыг турда, чаш уруг-га алаа-ла саван-хонек мате-риалдардан кылган иштин хепти: хойлениң азы чолдас ченгил хойлениңгешти. Чү-вүртүгешти, а оон кырынга көстөмүнү азы палатын, бааза буттарыга саваннан кылган материалдыг уктарын бол-гаш туфалдыг азы ботино-лары келдирге таарымчалыг.

Олур азы чылда ойнаар аларган, шоолук хонек-бис хеп чедир уругга иштин хой-лекчегештип кырылган флаңель кофточканы, а чуга учуктуштарын кырылган чыл-дыг учуктуштарын келдирин болур.

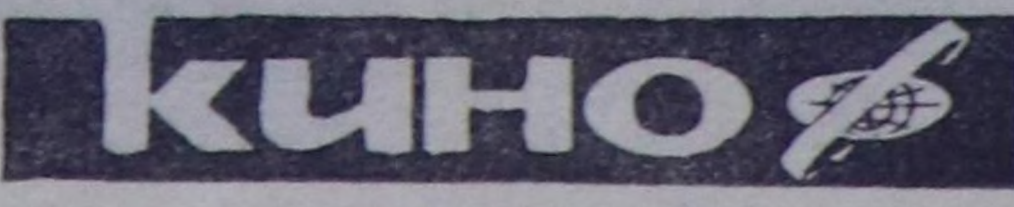
Уругуну агаарладырда, оон илик-хевин агаарын байла-лынга таарымчалыг, иччалаа-даа изиргенни деритпей, хуурекчегешти тузуу ойнаар чүгүрер, илдик чокка холдети чорур кылдыр келдирер.

Агаарын температурасы 10 болган оон-даа күштүг кыл-дыр соой бергенде, рейтуза-ны, свитерин, тоңуш, дүктөн кылган уктарын болган чыл-дыг галостарын ботиналарын келдирер херек. Мичалаа чу-га, эштин моюн ораарын сав-ган, конькилоор хевиринг дүктөн кылган чымыг, эштин бөрүтү хаваа, кулактарын дугалай келдирер. Тонун мо-юндурруу ору тырткан херек чок.

Уругуну моюнун, бажын чымыг моюн ораар биле дыка изиргендир ораарга онза хо-ралым. Моюнда хан чүгүрер улут-улут дамырлар оюн эр-тир чымылаа алгай бээрер.

Буттардан, холдардан, ишти-ни органиалардан чүгүргөн ханнар моюнга болган башка мөөңөжип эгелээр.

Чамдык несер уругтун агаарладырда, ону дүмчү-биле тынар кылдыр албадар деп болан алган, аржымал-биле аккым дуй шарм бээрер. Ол улут чаштырмыг. Уругтун дүмчү ажык болза, ол боду-ла аккым-биле тынмас.

ДЕКАБРЬ 28-ТЕ

«НАЙРАЛ»: «Бидикмес монах» 10, 12, 2, 4, 6, 8, 10 шактарда.

«НИСЕЙ»: «Истелгелер уругу-чүлөшпашан» 10, «Артымыс-та Москва» 11.50, 1.40, 3.30, 5.20, 7.10, 9 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шүүргездор бомбардировщиктин ужура-ларда» 3, «Шуут хоругу-дур коругу-дур» 4.50, 6.40, 8.30 шак-тарда.

«ВОСТОК»: «Константин Заслонов» 3, «Дева сымдымнын адаанда» 4.40, 6.30, 8.20 шактарда.

Чаа чылдың баштайгы хуннеринде

СЛУЧАЙ «СЛЕДСТВЕННОЙ ПРАКТИКИ»

«Истелге ажылында таварыга» деп уран-чечен кино-чүрүк Кызылга үнүп эгелээр.

Редакциянын адреси: